

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת לך לך, תש"ע
מספר 833

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

זריקת סוכריות בעלייה לתורה של נער בר-מצווה

יש סדרת "זריקות" הנוהגות בהזדמנויות שונות: בהקפות בשמחת תורה, בשבועות, בתשעה באב, בעליית חתן לתורה ועוד.¹ כאן יוקדשו הדברים לנוהג הנפוץ בבתי-כנסת בימינו לזרוק סוכריות על בחור בר-מצווה בעת עלייתו לתורה בשבת.

הנוהג

נוהג זה כוון בעבר בעיקר בארצות המזרח. למשל, בבוכארה שרו לכבוד הנער זורקו סוכריות בפעם הראשונה שבה הניח תפילין, בעת עלייתו לקרוא בתורה. באיראן זרקו עליו מעזרת הנשים סוכריות משקדים, סוכר ומי ורדים כשעלה לתורה. בכורדיסטן נשא הנער בר-המצווה את ספר התורה מההיכל לתיבה בשבת שלאחר הנחת התפילין, ובעת הליכתו לתיבה ובעלייתו לתורה זרקו עליו הנשים סוכריות ודברי מתיקה.² במחצית השנייה של המאה ה-20 פשט הנוהג לזרוק סוכריות על נער בר-מצווה בבתי כנסת רבים ובעדות רבות, והיום הוא מצוי מאוד כדבר מובן מאליו.

טעם הדבר פשוט: עליית נער בר-מצווה לתורה היא אירוע משמח, וכחלק ממערכת השמחה זורקים סוכריות לעברו. הזורקים שמחים, הנער שמח, ומלקטי הסוכריות שמחים. זאת ועוד: במסגרת חינוך קטן לתפילה יש למשכו במקל נועם, ומה נעים מסוכריות? כלשון הרמב"ם על נער קטן שאינו מבין את התועלת שבלימוד:³ "יזכרח המלמד... לזרוזו על הלימוד בדבר האהוב אצלו למיעוט שניו ויאמר לו: למד, ואתן לך אגוזים או תאנים, או אשלם לך חתיכת סוכר". ר"ש אבינר ציין שנוהג זה הוא 'חסד לילדים הקטנים לשמחם, וחסד הוא תמיד דבר טוב ובכל מצב'.⁴

היו שיצקו טעמים נוספים לנוהג. ר"ע אליהו הציע שהרעיון הוא להראות לילד שהוא הגיע למצב שבו הוא לומד תורה ללא סוכריות אלא לשמה. מראים לו שאת הסוכריות זורקים, וכל הילדים אוספים אותן, אך הוא לא אוסף כיוון שהוא גדול.⁵ לעומתו ר"ל אנגלמן ראה בנוהג זה משל להנהגת הבורא את עולמו: ילדים מתאמצים למצוא את הסוכריות הנזרקות לעברם, והם נהנים בהן יותר מבסוכריות שהם מקבלים ללא עמל מצדם ובטוחים שהכול הודות לעמלם. זאת ועוד: על סוכריות אלה אין הם נדרשים להודות לאיש. הנמשל הוא הנהגת ה' את העולם: הקב"ה יכול להעניק לנו מזון בגלוי, אך הוא החליט להסתתר מאחורי הפרגוד ולהעניק לנו משם את מזוננו בסתר. נדמה לנו שכל פרנסתנו תלויה בהתאמצותנו ובעמלנו, אך למעשה, הבורא הוא המשפיע עלינו מטובו בסתר באופן שלא נבחין שהכול מתנתו. משימתנו בעולם היא ליטול את האחריות על כתפינו, אך גם להתמלא הכרת הטוב כלפי היד שבלעדיה לא היה לנו הכוח להשיג את השפע.⁶

הסתייגות

הנוהג המצוי לזרוק סוכריות על נער בר-מצווה, לא הכול ראוהו בעין יפה. יש שהסתייגו ממנו מנימוקים שונים: (א) כבוד בית הכנסת ומורא מקדש-מעט מחייבים התנהגות מיוחדת, ואילו זריקת מאכלים וריצה לתפסם אינן פעולות מתאימות למקום קדוש; (ב) המולת הילדים סביב הבימה מפריעה לתפילה ולקריאת התורה וההפטרה; (ג) התחרות על תפיסת סוכריות מחנכת לכוחנות ולרכושנות על חשבון הזולת. בדרך כלל החזק משיג הרבה והחלש משיג מעט;⁷ (ד) יש הזורקים

* מוקדש באהבה לבנינו היקרים אורי-יצחק ויהונתן-שלמה נ"י, לרגל שבת בר המצווה שלהם.

¹ על זריקת תפוחים בשמחת תורה ושבועות ראו ר"ד שפרבר, **מנהגי ישראל**, ו, ירושלים תשנ"ח, עמ' קמ-קנד. על זילוף מים בשבועות ראו שם, ח, ירושלים תשס"ז, עמ' פד-צה. וכן ראו א' ארנד, "זריקת חרולים בבית הכנסת בתשעה באב", **דף שבועי** לפרשת דברים תש"ס (מס' 352); ב"ש המבורגר, **שרשי מנהגי אשכנז**, ד, בני ברק תשס"ד, עמ' 392-461.

² ג' פוזיילוב, **יהדות בוכארה גדוליה ומנהגיה**, ירושלים תשס"ח, עמ' 633; שרה ס' סורודי, "מעגל החיים", בתוך: ח' סעדון (עורך), **קהילות ישראל במאות התשע עשרה והעשרים: איראן**, ירושלים תשס"ו, עמ' 224; מ' יונה, **אנציקלופדיה של יהודי כורדיסטאן**, א, ירושלים תשס"ג, עמ' 203.

³ רמב"ם, הקדמה לפרק חלק, בתוך ר"י שילת, **הקדמות הרמב"ם למשנה**, ירושלים תשנ"ו, עמ' קלא.

⁴ ר"ש אבינר, **שו"ת שאילת שלמה**, ח, בית אל תשס"א, סי' כא.

⁵ דבריו פורסמו באתר 'כיפה' באינטרנט.

⁶ ר"ל אנגלמן, "משל הסוכר-י"ה", **באהבה ובאמונה**, משפטים תשס"ח.

⁷ ג' בן-צור ("הכנות לבר מצוה – כיצד? **עמודים** 529 (אדר תש"ן), עמ' 190) תיאר בהומור איך בתו חזרה בכל שבת בר-מצווה ובידה שקית "מלאה דמעות" כי לא הצליחה לתפוס סוכריות. בעקבות זאת הוא אימן אותה כיצד לתפוס סוכריות.

בפראות ובחזק ויש המתנפלים באלימות על הסוכריות, והדברים מגיעים לעתים לידי סכנה. כך, למשל, כותב ר"מ הרטום:⁸

המנהג הזה נראה לי שלילי. מתחילים בהתכנסות זאטוטים על הבימה, אגב הפרעות לסדר קריאת התורה וההפטרות והסחת-דעתם של חלק מהמתפללים מהקריאה גופה. אח"כ המחזה של ילדים המשתטחים על הרצפה, הדוחפים זה את זה, המשתדלים לחטוף את ה'טרף' אחד מידי השני, אינו בוודאי מן המרנינים ביותר, ובוודאי אינו הולם את קדושת בית הכנסת... כל הענין הוא אנטי חינוכי מובהק. הוא מטפח את האלימות... את השאיפה של האחד להתעשר על חשבון השני, את יצר הרכושנות.

וכך כתב ר"מ ברכיהו, רב הישוב טלמון:⁹

מנהג זריקת הסוכריות הוא מנהג גרוע שכל כולו מחנך לכוחנות-אלימות... דבר זה אין בו כל יראת שמים ובטח לא עבודה על המידות... מלבד זאת... אין ספור מקרים בהם נגרמו נזקים בלתי הפיכים לילדים בעיניהם מזריקת הסוכריות.

כיוון דומה של התנגדות מצוי במעין שיח בין אב לבין סביב מנהגי בר-מצווה שחיבר פרופ' מ' בניהו ז"ל. הבן פנה לאביו והעיר:¹⁰ "נראה לי מנהג שאינו יפה, שבשעה שעולה בר-המצווה לתורה, הנשים קמות ממקומן ומעוררות רעש בדיבור ובמעשה, וזורקות ממתקים על ראש הנער, ולטעמן הדבר בא להורות על חיבתן לבר-המצווה". האב הסכים עם הבן ואמר: "הדין עמך. וכבר בתקנות ישנות מאמשרטדם נקבע: 'כאשר קוראים חתן או נער בר מצווה לתורה, אל תעזובנה הנשים מקומותיהן בבית הכנסת לברך ברכת מזל טוב, הן קרובים הן שאינם קרובים'".

גם מקצת מגדולי התורה האשכנזים בדור האחרון – ר"י אברמסקי, ר"י קניבסקי ורא"מ שך, התנגדו לנוהג זה. ור"ד פוברסקי העיד שנוהג זה לא היה קיים בישיבות ליטא.¹¹ והיו שציינו שהדבר נזכר במקורות רק על חתן וכלה (ברכות נ ע"ב) ולא על בר-מצווה.¹²

דרכים לשיפור הנוהג

היו שניסו לצמצם את נזקיו של נוהג זריקת הסוכריות ולהפכו לאירוע תרבותי ומכובד באמצעות תקנה. בתקנון בית הכנסת הספרדי באחוזת אתרוג (משנת תשס"ה) נקבע לא לזרוק סוכריות בעת הולכת ספר התורה או הגבהתו, וזריקת הסוכריות תהא רק על הנער בר-המצווה ועל אביו, "על מנת למנוע את 'המולת' הילדים שנוצרת עקב ציפייתם ל'גל הבא'". והיו שצינו שהתקהלות הילדים ליד הבימה תהא רק בעת זריקת הסוכריות לאחר שהנער קרא בתורה, ומיד לאחר איסוף הסוכריות הם יתבקשו לעזוב.¹³ יותר מכול האריכו בדבר חברי בית כנסת אחד באזור מעלה-אדומים, שקבעו בשנת תשס"א 'תקנון לשבת בר מצווה (נוהל סוכריות)', וזה נוסחו:

1. על הורי בר המצווה לתאם... עם הגבאים את הבקשה לעלייה לתורה זמן רב מראש. ההורים יפנו לגבאים ויקבלו מהם תקנון זה כדי שיוכלו לנהוג לפיו.

2. זריקת סוכריות ושירה – פעם אחת בלבד, על החתן בלבד ורק בסיום המפטיר, על פי סימן מהגבאים. זאת, כדי שנוכל להתייחס בכבוד הראוי לקריאה בתורה שהיא עיקר העניין, ובפרט לכבוד את חתן בר המצווה שהשקיע מאמץ גדול ללמוד ולהכין את הקריאה כראוי.

3. יש לוודא שהסוכריות כשרות, עטופות, ובמדת האפשר רכות (טופי). אין להגזים בכמות הסוכריות. יש לזרוק בעדינות ולהמנע מפגיעה בספר התורה או באהילים. אין לזרוק סוכריות מתוך עזרת הגברים על החתן.¹⁴ אין בכך תוספת שמחה אלא חשש להשתוללות שאינה מוסיפה אלא גורעת.

4. מן הראוי ללמד את הילדים שאין זה כבוד לזרוק את עטיפות הסוכריות על רצפת בית הכנסת. הדבר נכון גם לגבי שטח צבורי או בית פרטי, קל וחומר לגבי בית הכנסת שהוא מקדש מעט שראוי לנהוג בו כבוד וקדושה כפל כפליים.

5. הבימה מיועדת לבעלי הקריאה ולעולים. אין לאפשר לילדים לעלות על הבימה כדי לתפוס 'מקום טוב' לקליטת הסוכריות.

6. לעיתים נוצר מצב בו הילדים ממתינים ליד הבימה זמן רב מראש. התקהלות זו מהווה גורם מפריע לקריאת התורה. לכן ההורים מתבקשים לשמור את ילדיהם לידם בזמן הקריאה, בשקט ובכבוד המתאים לבית הכנסת.

דומה שהדרכות כאלה עשויות לצמצם את ההמולה והזלזול בכבוד בית הכנסת השכיחים בעת זריקת הסוכריות אך לא למנעם לגמרי.

לעומת הצעות ריסון אלה היו שוויתרו על הנוהג השכיח ובמקומו אימצו נוהג אחר – חלוקת מסודרת של שקיות ממתקים לכל הילדים בסוף התפילה מחוץ לבית הכנסת. כך אין הפרעה לתפילה, אין פגיעה בכבוד ספר התורה ובית

⁸ מ' הרטום, "ועוד על סוכריות", עמודים 530 (ניסן-אייר תש"ן), עמ' 236. וכן: הנ"ל, המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק, ירושלים תשנ"א, עמ' 45.

⁹ באתר התשובות שלו באינטרנט.

¹⁰ מ' בניהו, "מחזה: הבן שואל והאב משיב", בתוך: עת לחננה: תפילות על יד הכותל המערבי (הכין לדפוס ר' מיכאל הכהן), יצא לאור לכבוד י"מ בניהו במלאת לו י"ג שנה, ירושלים תשנ"ד, עמ' סד.

¹¹ המבורגר (לעיל, הערה 1), עמ' 450-451.

¹² רש"ז אויערבך, בתוך: ר"ב רוקובסקי, הקטן והלכותיו, ג, ירושלים תשנ"ו, עמ' קצב. זכורני שכך הייתה גם דעת ר"ש מן-ההר, רב שכונת בית-וגן ובית כנסת 'המגדל' שם. וראו ר"ה פוסק, שו"ת הלל אומר, ת"א תשט"ז, סי' קיח.

¹³ כך בתקנון בית הכנסת 'גבעת רימון' באפרת משנת תשנ"א, ובתקנון בית הכנסת בנהו דניאל משנת תשס"ד.

¹⁴ גם בתקנון בית הכנסת 'רמת מודיעים' בחשמונאים משנת תשנ"ט, נקבע: 'סוכריות נזרקות מעזרת הנשים בלבד' – בעקבות נוהג של כמה נערים ליידות סוכריות איש ברעהו, וכל העניין נהפך למושב לצים. אגב, בבית כנסת אחד (שלא היה בו רב) ראיתי שלאחר ה'מי שבירך' לבת המצווה זרקו גברים לעברה סוכריות בהיותה בעזרת הנשים.

הכנסת, וכל הילדים שמחים. ר"מ הרטום ציין בחיוב רעיון זה.¹⁵ גם הרב אבינר תמך ברעיון והוסיף:¹⁶ "מי שמתעקש מטעמים השמורים עמו לחשוק במטר סוכריות, אנא יבצע אחר כך מבצע השלמה בעבור ילדים קטנים שלא קיבלו מאומה".

ד"ר אהרן ארנד
המחלקה לתלמוד

¹⁵ הרטום (במאמרו לעיל, הערה 8). גם ברכיהו (לעיל, הערה 9), כתב: 'דבר זה ילמד את הילדים דרך ארץ, סבלנות, שוויון ושמחה'.
¹⁶ אבינר (לעיל, הערה 4), שם.